

Justyna Siemionow
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytet Gdański

Rola przestrzeni i miejsca w procesie resocjalizacji młodzieży niedostosowanej społecznie

Summary

THE ROLE OF THE SPACE AND THE PLACE IN THE PROCESS OF SOCIAL REHABILITATION
OF SOCIALLY MALADJUSTED YOUTH

The principal task of the social rehabilitation process, which is based on creative social rehabilitation, is to obtain relatively permanent consequences in the personality of the juvenile, his social functioning, creating the parameters of his identity, and the resulting life and social roles. A developing identity of juveniles is a simple way of thinking about oneself, one's life priorities. It means that young people behave like they think. The process of social rehabilitation takes place in a specific environment of the institution where one can find the objects and the facts, as well as a lot of interaction between them. There is no doubt that among the factors which have a real impact on social rehabilitation the greatest importance is given to interpersonal relations. The space and the place are essential issues in this process. The space of contacts of two personalities – the youth and the teacher – is a plane on which the traces of changes of identity parameters of both interaction partners are imprinted. The place is created for people and by people; it activates the potential of youth.

Key words: place and space in the social rehabilitation process, socially maladjusted, the effectiveness of social rehabilitation process

red. Paulina Marchlik

Wprowadzenie

Pedagogika jako dyscyplina naukowa zajmuje się kształtowaniem teoretycznych i metodycznych podstaw pracy z człowiekiem na różnych etapach jego rozwoju. Przy czym dotyczy to zarówno osób, których rozwój przebiega

prawidłowo, jak i tych, u których występują w jego procesie określone trudności, co w konsekwencji może prowadzić do ich niedostosowania społecznego czy szeroko ujmowanych problemów w adaptacji społecznej. Opieka, wychowanie, edukacja, socjalizacja tworzą przestrzeń do analiz i badań, zarówno dla teoretyków, jak i praktyków. Obszar pedagogiki resocjalizacyjnej, która jest punktem odniesienia do założeń prezentowanego artykułu, tworzą treści zawierające: charakterystyki osób niedostosowanych społecznie, warunki, metody, środki niezbędne w procesie ich resocjalizacji. Zatem pedagogika resocjalizacyjna jest teoretyczną nauką o świadomej i celowej działalności wychowawczej, opiekuńczej oraz terapeutycznej. Proces resocjalizacji, przestrzeń, która jest terminem szerszym niż środowisko instytucjonalne, niedostosowanie społeczne, zmiana zachowania z antyspołecznego na bardziej prospołeczne – to pojęcia, wokół których będą prowadzone tu rozważania w tym artykule.

W pracy z osobami antyspołecznymi należy uwzględnić wiele czynników związanych z relacją między wychowawcą a podopiecznymi oraz elementów systemu resocjalizacyjnego, które stanowią istotę niniejszych rozważań. Towarzyszące temu zagadnienie dotyczy debaty nad tym, co jest skuteczne w resocjalizacji, która pozostaje wciąż aktualna, a jest małe prawdopodobieństwo, aby kiedykolwiek sformułowano wyczerpującą odpowiedź na to pytanie. W resocjalizacji, jak się ją najczęściej pojmuje, istotny jest ścisły związek między metodą resocjalizacyjną a jej wynikiem. Jednak mechaniczne stosowanie interwencji i przestrzeganie zasad resocjalizacji, bez zwracania uwagi na szereg innych czynników związanych z instytucją oraz jej zasobami kadrowymi i materialnymi, środowiskiem lokalnym, może nie przynieść zamierzonego efektu. Zatem można stwierdzić, że na rezultat resocjalizacji składa się wiele powiązanych ze sobą czynników, których odizolowanie jest raczej niemożliwe (Opora 2010: 17–18). Kategoria miejsca i przestrzeni będzie jednym z nich.

Przyjmuję za Marią Mendel (2006) założenie, że miejsce jest zawsze znaczące, „wszystko” bowiem ma miejsce, gdzie toczą się wydarzenia, gdzie układają się „sensy”, za których pośrednictwem pojmujemy rzeczywistość, a w niej siebie, z mniej lub bardziej klarownym, lecz zawsze obecnym poczuciem związku z miejscem (tamże: 21). Przestrzeń i miejsce są to słowa zwykłe, określające powszechne doświadczenie. Miejsce to bezpieczeństwo, przestrzeń to wolność; człowiek jest przywiązany do pierwszego z nich oraz tęskni za drugim (Tuan 1987: 13). Takie rozumienie tych dwóch pojęć bardzo dobrze wpisuje się w model pracy z nieletnimi, który opiera się na założeniach twórczej resocjalizacji, a określone działania projektuje w oparciu o podstawowe tezy

nurtu poznawczo-behawioralnego. W dalszej części tekstu przedstawiony zostanie model pracy z młodzieżą niedostosowaną społecznie przebywającą w Młodzieżowym Ośrodku Wychowawczym nr 1 w Malborku, stąd też kategoria miejsca i przestrzeni będzie omówiona w odniesieniu do tej instytucji. Każde miejsce na swój sposób fascynuje, inicjuje badawcze pasje i stanowi podstawę do licznych pedagogicznych inspiracji. Miejsce, w którym toczą się edukacyjne działania, może być bardzo inspirujące dla pedagoga. Sprzyja nie tylko bezpośrednim możliwościom oddziaływania na wychowanka, ale również wchodzenia z nim w interakcję, wychowawcze właśnie poprzez miejsca, w których one zachodzą. „Pedagogiczne zagospodarowanie” przestrzeni architektonicznej instytucji, niewątpliwie pomaga i wzmacnia proces oddziaływań resocjalizacyjnych. W prezentowanym artykule „miejscem wychowującym” jest środowisko instytucjonalne Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego oraz ogół tworzących go elementów. Przedstawiona tu zostanie charakterystyka oraz opis funkcjonowania wybranej instytucji, jak również przykłady zagospodarowania miejsca i przestrzeni, które wspierają działania podejmowane w procesie resocjalizacji nieletnich.

Dokonywana z pedagogiczną intencją kreacja miejsca wychowania może być wychowaniem, na co wskażą zaprezentowane w artykule przykłady. Można zatem powiedzieć, że miejsce wychowuje i można również utożsamiać je z wychowaniem, rozumieć je podmiotowo i mówić o „miejscu wychowującym” (Mendel 2006: 26).

Prezentacja środowiska instytucji resocjalizacyjnej dla nieletnich oraz opis modelu pracy terapeutycznej i wychowawczej na wybranym przykładzie

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy nr 1 w Malborku jest placówką resocjalizacyjną, otwartą, o ruchu ciągłym, oferującą opiekę, kształcenie, edukację, terapię dla 102 chłopców niedostosowanych społecznie w wieku 12–18 lat, z terenu całej Polski. Określenie „instytucja otwarta” oznacza tu realizację części zadań poza MOW, wspólnie z młodzieżą ze szkół ogólnodostępnych, przepustki do miasta oraz możliwość urlopowania do domów rodzinnych w dni świąteczne i wolne od nauki. Otwartość to również brak barier izolacyjnych, innych niż te, które wynikają z potrzeby zadbania o bezpieczeństwo podopiecznych. Osoby

przebywające w tej instytucji to chłopcy niedostosowani społecznie, którzy w opinii sądu ujawniają określony stopień demoralizacji, polegający na:

- braku realizacji obowiązku szkolnego,
- popełnianiu czynów karalnych, głównie: kradzieże, pobicia, wymuszenia, naruszanie godności osobistej osób trzecich,
- spożywaniu alkoholu i substancji psychoaktywnych,
- niepoddawaniu się oddziaływaniom wychowawczym stosowanym przez środowisko rodzinne, szkolne i/lub instytucję opiekuńczo-wychowawczą.

Zasadniczy cel funkcjonowania MOW nr 1 w Malborku oddaje jego misja: MOW wychowuje swoich podopiecznych w duchu patriotyzmu, poczuciu tolerancji oraz odpowiedzialności za siebie i swoje decyzje, uczy zachowań prospołecznych oraz przestrzegania ładu i porządku prawnego, przygotowuje nieletnich do powrotu do środowiska otwartego oraz właściwego wypełniania przypisanych im ról społecznych. Działania prowadzone w MOW zmierzają to wykreowania nowej tożsamości wychowanków, alternatywnej do jednostki konfliktowej, naruszającej prawo i porządek społeczny.

Z misji tej jasno wynikają priorytety wychowawcze tej instytucji: przestrzeganie norm prawnych i społecznych, aktywność i przejmowanie odpowiedzialności za swoje zachowanie oraz podjęte decyzje, nauka, praca i rodzina – jako ważne wartości w życiu człowieka, kluczowe stają się również – szacunek i tolerancja wobec innych. Nadrzędnym celem pobytu nieletnich w MOW jest przygotowanie ich do samodzielności, poprawnego funkcjonowania w środowisku otwartym, wypełniania odpowiednich ról społecznych oraz realizacji swoich potrzeb na podstawie obowiązujących norm prawnych i społeczno-kulturowych. Realizacja wskazanych celów dokonuje się w tzw. rzeczywistości wychowawczej, która najczęściej jest ukazywana jako zbiór obiektów i faktów wychowawczych. Obiektami wychowawczymi w tym ujęciu są: osoby wychowujące i nauczające, specjalnie do tego przygotowane (m.in. wychowawcy, nauczyciele, instruktorzy); osoby wychowywane, uczące się – przyswajające oferowane przez wychowawców i nauczycieli wzory i sposoby zachowania się; warunki (czynniki) determinujące przebieg i strukturę procesu wychowawczego, w tym: metody, techniki organizowania sytuacji wychowawczych (Kalinowski 2007: 234). Faktami wychowawczymi są kompleksy zdarzeń zachodzące między podopiecznymi a ich opiekunami, nauczycielami, czyli wszystkie wzajemne wpływy, relacje, kontakty interpersonalne. O ile ujmowanie rzeczywistości wychowawczej środowiska instytucji w kategoriach konkretnych miejsc i obiektów uwzględnia statyczny punkt widzenia, o tyle interpretacja rzeczywistości

wychowawczej w kategoriach faktów akcentuje dynamiczny punkt widzenia. Proces resocjalizacji jest zatem w tym ujęciu połączeniem zarówno faktów, jak i obiektów wychowawczych oraz aktywnym ich współdziałaniem, przy założeniu, że są one kluczowymi elementami przywoływanej tu często rzeczywistości wychowawczej.

Powracając do konkretnego, opisywanego środowiska wychowawczego wybranej instytucji, ważne jest, aby podkreślić, że nie ma dwóch identycznych przestrzeni wychowawczych w Młodzieżowych Ośrodkach Wychowawczych, a jest ich obecnie w Polsce ponad 95. Zaczniemy od obiektów. W prezentowanej instytucji, w której skład wchodzi szkoła podstawowa, od klasy piątej, w roku wejścia reformy systemu edukacji (2017/18) są to klasy: piąta, szósta, siódma (x3) oraz druga (x2) i trzecia gimnazjum oraz internat, gdzie funkcjonuje osiem grup wychowawczych. Klasa tożsama jest z grupą, jednak coraz częściej wychowankowie z danej grupy chodzą do różnych klas, decydują o tym względy wychowawcze oraz potrzeby edukacyjne wychowanków. Niewątpliwie grupa tożsama z klasą szkolną to znaczne ułatwienie organizacyjne. W szkole pracuje 12 nauczycieli w pełnym wymiarze godzin. Na terenie internatu – 42 wychowawców, trzech wychowawców prowadzi jedną grupę wychowawczą. Ponadto zespół wychowawczy tworzą również: dwóch psychologów, powyżej 72 wychowanków – są dwa pełne etaty psychologa, dwóch pedagogów oraz pracownik socjalny.

Jeżeli chodzi o bazę ośrodka to tworzy go jeden trzykondygnacyjny budynek, mniej więcej osiemdziesiąt pięć pomieszczeń użytkowych, na które składają się sypialnie wychowanków (3–4 osobowe), świetlice grupowe, łazienki, klasy szkolne, pracownie kulinarne i plastyczne, siłownia, dwa gabinety psychologa i pedagoga, sala do zajęć terapeutycznych, pokój wizyt dla rodziców. Otoczenie zewnętrzne instytucji, to niewielki park oraz sad o charakterze rekreacyjnym z miejscem do wypoczynku, boisko do piłki nożnej ze sztuczną murawą, boisko do koszykówki oraz zewnętrzna siłownia. Ośrodek znajduje się w centrum miasta, przy targowisku miejskim. Przestrzeń wewnętrzną i zewnętrzną instytucji składa się zatem z bardzo wielu elementów, tworzących środowisko wychowawcze, a w nim kompleksy zdarzeń oraz interakcji personalnych. Wzajemna wymiana między poszczególnymi elementami tej przestrzeni oraz jej dynamiczny charakter decyduje o przebiegu procesu resocjalizacji i jego efektywności, jak również pozostaje w związku z wypracowanym i realizowanym w MOW modelu działań resocjalizacyjnych.

Prezentowany model pracy wychowawczej opiera się na założeniach teorii poznawczo-behawioralnej, która niedostosowanie społeczne ujmuje jako zachowanie wyuczone, przynoszące określone korzyści, stąd też aby uzyskać zmianę zachowania (behawioralną) należy doprowadzić do zmian poznawczych. Tak więc, dla skuteczności resocjalizacji nieletnich, kluczowe znaczenie ma między innymi, rzadsze podejmowanie zachowań antyspołecznych i częstsze sięganie po ich prospołeczne alternatywy. W związku z tym, obiecujące są oddziaływania resocjalizacyjne i programy psychokorekcyjne (Opora 2009: 251), nastawione na poprawę funkcjonowania poznawczego, kształtowanie kompetencji społecznych, szeroko ujmowany rozwój osobowości. To jest proces. Pojawiające się zmiany muszą mieć czas, aby zaistnieć, rozwinąć się i utrwalić. Model pracy terapeutycznej w MOW nr 1 w Malborku, który obejmuje zajęcia specjalistyczne takie jak: psychoterapia indywidualna, praca w grupach, socjoterapia, biblioterapia, zajęcia psychoedukacyjne, terapia zajęciowa, wpisany jest w kolejne etapy procesu resocjalizacji. Najważniejsze zadania realizowane w ramach przyjętego modelu są następujące:

1. diagnoza wstępna w przebiegu etapu adaptacji, wybór zadań do realizacji, określenie mocnych stron wychowanka, sprecyzowanie zachowań problemowych do natychmiastowej pracy;
2. analiza zrealizowanych zadań, określenie stopnia ich przydatności dla wychowanka, weryfikacja celów pracy terapeutycznej, budowanie motywacji do pracy nad sobą oraz motywacji do systematycznego uczęszczania na zajęcia;
3. planowanie i organizacja zadań specjalistycznych, zatwierdzenie Indywidualnego Programu Edukacyjno-Terapeutycznego (IPET) przez zespół wychowawczy;
4. monitoring i koordynacja działań w ramach IPET, najczęściej robi to psycholog lub/i pedagog oraz wychowawca prowadzący;
5. analiza zmian w zachowaniu wychowanka, prowadzona nie rzadziej niż co 6 miesięcy, dobrą praktyką jest co 3 miesiące, wskazanie konkretnych efektów, wybór nowych działań i/lub kontynuacja już rozpoczętych.

W ujęciu poznawczo-behawioralnym podkreśla się, że jeżeli chcemy osiągnąć długotrwałą poprawę w psychospołecznym funkcjonowaniu wychowanka, najważniejsza jest zmiana jego sposobu myślenia. Stąd też celem poznawczej restrukturyzacji jest pokazanie osobom niedostosowanym społecznie, jak mogą zmienić przekonania z antyspołecznych – utrudniających proces adaptacji społecznej na prospołeczne, koncentrując się na treściach myśli. Kognitywno-behawioralne interwencje, na których opiera się opisywany w tym projekcie

model pracy terapeutycznej, ściśle nawiązują do założenia, że myślenie (wewnętrzne zachowanie) kontroluje czy też może bardziej wyznacza jawną aktywność (zewnętrzne zachowanie). Zatem celem kształcenia umiejętności poznawczych w grupie młodzieży niedostosowanej społecznie, jest nauka radzenia sobie z własnym zachowaniem przez wpływanie i rozwijanie procesów samokontroli, przejmowanie odpowiedzialności za własne zachowanie (Opora 2010: 15).

Wychowawcza funkcja miejsca

W ślad za Mendel (2006) przyjmuję, że pedagogika miejsca oznacza działanie miejscem albo działanie miejsca, które wywołuje autokreację podmiotu. W wizji pojawiającej się pod wpływem takich ujęć interakcje wychowawcze mogą odbywać się poprzez miejsce – z wychowawcą, „od którego bycia” miejsce zyskuje dane znaczenie. Z drugiej strony mogą one także „obywać” się bez niego. Wychowawca może być „rozpuszczony” w dotkniętym przez siebie miejscu, albo też może nie być go wcale, ponieważ miejsce – jeżeli przyjąć, że jest wychowujące – może wychowywać „samo” (tamże: 28). Miejsca są zatem pedagogiczne, a przede wszystkim są „ludzkie” tzn. nie istnieją bez znaczeń nadawanych im właśnie przez ludzi. Ważne jest podkreślenie, że człowiek nie istnieje samodzielnie bez tych miejsc, bez znaczeń, które je tworzą. Człowiek i miejsce, miejsce i człowiek układają się w relację (tamże: 28–29). Właśnie tak ujmowana relacja między osobami resocjalizowanymi a resocjalizującymi oraz łączącym je miejscem, tworzy podstawę procesu resocjalizacji w prezentowanym przypadku. Wychowanie, a przede wszystkim jego efekty, są funkcją wielu czynników występujących w tym złożonym procesie, czynników zarówno natury osobowej, jak i pozaosobowej. Nawet jeśli mamy do czynienia z systemem zintegrowanych oddziaływań i relacji wspierających owe oddziaływania, nie możemy zakładać sterowności i skuteczności procesu wychowawczego w całej jego złożoności (Konopczyński 2014: 89).

Jakie zatem rozwiązania praktyczne (organizacyjne) można wprowadzić w środowisko instytucji resocjalizacyjnej dla nieletnich aby budowały one wspólnotę wychowanków i kadry? Warto zwrócić uwagę, że istnieją odpowiednie podstawy prawne określające standardy funkcjonowania młodzieżowych ośrodków wychowawczych oraz innych placówek opiekuńczo-wychowawczych i socjalizacyjnych (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 2 listopada

2015 r. w sprawie rodzajów i szczegółowych zasad działania placówek publicznych, warunków pobytu dzieci i młodzieży w tych placówkach oraz wysokości i zasad odpłatności wnoszonej przez rodziców za pobyt ich dzieci w tych placówkach Dz.U. z 2015 r. poz. 1872). Wspomniane standardy określają niezbędne warunki bytowo-organizacyjno-kadrowe, które powinna zapewnić swoim podopiecznym każda wymieniona w tym rozporządzeniu instytucja.

Poniżej zostaną przedstawione przykładowe rozwiązania zastosowane w MOW nr 1 w Malborku. Mają one charakter autorski, są dostosowane do potrzeb konkretnego miejsca oraz jego użytkowników, a przede wszystkim wspierają realizację zasadniczych celów procesu resocjalizacji nieletnich, do których, poza przygotowaniem wychowanków do samodzielności i dorosłego życia w oparciu o respektowanie obowiązujących norm społeczno-prawnych, należą: kształtowanie postaw prospołecznych, budowanie poczucia bezpieczeństwa, rozwijanie umiejętności nawiązywania pozytywnych relacji interpersonalnych, inspirowanie do rozwijania zainteresowań oraz ciekawości otaczającym światem.

Pytania o rolę miejsca w obszarze wychowania stawiano już wielokrotnie. Za każdym razem towarzyszyła im odpowiedź twierdząca. Zatem postrzeganie miejsca jako kategorii niosącej znaczenie dla refleksji pedagogicznej, która towarzyszy wychowaniu, wiąże się z nadaniem mu sensu dalekiego od tego, który dotyczy tylko jego fizycznych właściwości oraz parametrów przestrzennego położenia. Miejsce jako przestrzeń doświadczania siebie i innych, jest znaczące dla procesu konstruowania tożsamości wychowanków (Męczkowska 2006: 38–39). Pojęcie nowych tożsamości nieletnich jest kluczowym terminem w koncepcji twórczej resocjalizacji, która wśród swoich założeń wskazuje m.in. to dotyczące wykreowania nowych parametrów tożsamości wychowanków, ja indywidualnego i ja społecznego. Można zatem powiedzieć, że przez włączenie w proces resocjalizacji młodzieży nieprzystosowanej społecznie oddziaływań stymulujących i rozwijających jej potencjały twórcze, mamy szansę uzyskać nowy efekt resocjalizacyjny w postaci odmiennych, akceptowanych społecznie parametrów tożsamościowych (Konopczyński 2007: 279, 282).

Wychowankowie od pierwszych chwil pobytu w instytucji mają wskazane swoje miejsce oraz miejsce dla ich rzeczy osobistych, poza częścią wspólną, w której mogą przebywać wszyscy członkowie danej grupy. To miejsce może być przez nich zaaranżowane według własnego pomysłu z uwzględnieniem określonych zasad zapobiegających dewastacji i niszczeniu pomieszczeń. Bardzo szybko te miejsca nabierają indywidualnego charakteru, co umożliwia

podopiecznym poznawanie oraz uczenie się siebie nawzajem. Do konkretnej sypialni mogą swobodnie wchodzić tylko jej mieszkańcy, wychowawcy czy zaproszeni przez podopiecznych goście. Pozostałe osoby powinny zapytać mieszkających w konkretnym pokoju oraz wychowawcę pełniącego dyżur, czy mogą wejść. Na drzwiach każdej sypialni widnieje wizytówka informująca kto w niej mieszka. Świetlica danej grupy, czyli pomieszczenie wspólne, jest także zagospodarowywane i urządzane według pomysłu wychowanków. Bardziej jednak oddaje charakter całej grupy, która również dba o porządek i czystość. Ze świetlicą sąsiaduje kolejne pomieszczenie, które służy do indywidualnych rozmów z wychowawcą, ponadto pełni ono rolę tzw. magazynku rzeczy osobistych wychowanków, tzn. każdy ma swoją szafkę, co również jest istotne, gdyż umieszczone tam przedmioty są w pełni zabezpieczone. Ciekawym rozwiązaniem jest zastosowanie zamiast ściany dzielącej obydwie pomieszczenia – szyby, która powoduje, że wychowawca nie traci kontaktu z grupą, a ponadto całość jest zdecydowanie bardziej jasna i przestrzenna. Tak przygotowane miejsce sprzyja aktywizacji kontaktów między członkami danej grupy, a co najważniejsze – budowaniu relacji wychowawcy–wychowankowie. Relacja powstała między wychowawcą a nieletnim niedostosowanym społecznie ma istotny wpływ na przebieg procesu resocjalizacji. Z jednej strony ona sama może mieć właściwości psychokorekcyjne, a z drugiej – tworzy grunt do skutecznego realizowania podejmowanych interwencji resocjalizacyjnych (Opora 2010: 22). Wychowawca w trakcie swojej pracy jest w stałym kontakcie ze swoimi podopiecznymi. Z uwagi na to, że grupa liczy około 10–12 osób, liczba równoległych interakcji wychowawca–wychowanek nie przekracza jednej lub dwóch. Zatem organizacja przestrzeni wewnątrzgrupowej tak, aby umożliwiała zwielokrotnienie tych interakcji jest niezmiernie ważna. Tworzenie wewnętrznych barier, odgradzających członków grupy sprzyja izolacji i pozostaje w sprzeczności z celami oddziaływań wychowawczych, które zostały tu opisane. Dotyczy to zagadnienia wewnętrznej spójności środowiska instytucji resocjalizacyjnej – planowanych i realizowanych działań z ich celami oraz założeniami modelu resocjalizacji przyjętymi w danej organizacji.

Kolejny przykład połączenia rozwiązania organizacyjnego z aranżacją miejsca to kilka pomieszczeń tworzących tzw. zespół diagnostyczno-terapeutyczny, czyli gabinety psychologa, pedagoga i pracownika socjalnego. Tworzy go pięć pomieszczeń, zlokalizowanych obok siebie, na wspólnym korytarzu, który jest przedłużeniem tej przestrzeni. Pierwsze z nich to pokój przeznaczony do kontaktów wychowanków z rodzicami czy też innymi członkami ich rodzin.

Miejsce, gdzie odwiedzający swoich synów rodzice, osoby im bliskie, mogą swobodnie porozmawiać, spędzić wspólnie czas. To miejsce przepełnione różnymi emocjami, które ujawniają się w czasie tych spotkań. Pokój jest wyposażony w podstawowe meble, jest jasny, bez urządzeń elektronicznych. Drugie pomieszczenie, znajdujące się obok, to pokój pracownika socjalnego, który bardzo często kontaktuje się z odwiedzającymi wychowanków rodzicami i opiekunami, a zatem ma możliwość pośredniego doświadczenia, jak przebiegają spotkania w pokoju obok, jednocześnie otwierając drogę do spotkań z członkami rodzin podopiecznych. Zdecydowanie łatwiej jest podjąć rozmowę, kiedy pracownik socjalny jest „dostępny”. Trzecie pomieszczenie – to pokój psychologa i pedagoga, którzy pracują w duecie prowadząc wspólne grupy wychowawcze. Czwarte – to pokój drugiego teamu psycholog–pedagog. Ostatnie pomieszczenie to pokój do terapii. Pozostaje on w pewnym odosobnieniu od pozostałych, co było zamierzeniem celowym, z uwagi na konieczność zachowania intymnej i bezpiecznej atmosfery tego miejsca. W tym pokoju znajduje się stół oraz krzesła ustawione wokół niego, a w drugiej części wygodne pufy umieszczone na dywanie. Na jednej ze ścian umieszczono ekran LCD, który umożliwia prezentację różnych materiałów multimedialnych oraz słuchanie muzyki. Opisanie powyżej pomieszczenia funkcjonują osobno, ale przede wszystkim tworzą wzajemnie uzupełniający się kompleks pomieszczeń, który sprzyja realizacji określonych zadań w zakresie diagnozy, terapii, psychoedukacji. Warto dodać, że uzupełnieniem do tego kompleksu są godziny pracy członków zespołu: poniedziałek–piątek od 8.00–19.00 oraz w soboty w godzinach przedpołudniowych. Wpływa to na szeroką dostępność wspomnianych specjalistów zarówno dla wychowanków jak i pozostałej kadry pedagogicznej, a większość bieżących spraw załatwiana jest szybko i sprawnie, co pozostaje w związku z odczuwanym przez podopiecznych wsparciem, zrozumieniem ale też konkretną i czytelną odpowiedzią na różne ich zachowania, które nie zawsze są zgodne z obowiązującym w MOW regulaminem. Takie rozwiązanie sprzyja budowaniu ważnej dla wychowanków „sieci wsparcia”, o znaczeniu takiej właśnie sieci interakcji w procesie wychodzenia z przestępczości pisał m.in. Martin Glynn, który przeprowadził badania dotyczące określonego modelu pracy z ciemnoskórymi przestępcami w USA. Wspomniany autor stwierdza, że uspołecznianie przestępców, dawanie im systematycznego wsparcia, poprzez liczne interakcje społeczne jest bardzo ważnym elementem ich procesu wychodzenia z przestępczości (Glynn 2016).

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jeden przykład wprowadzonych w prezentowanym ośrodku rozwiązań organizacyjnych, sprzyjających aktywizacji wy-

chowanków oraz budowaniu partnerstwa i porozumienia między uczestnikami procesu resocjalizacji. Partnerstwo, przyjmując za Mendel, stosuje się tu jako pojęcie obejmujące pewien wymiar ludzkiego współistnienia, określane w bezpośrednim odniesieniu powiązanych ze sobą w danym działaniu osób. Partnerem zatem nie można być w pojedynkę. Kiedy jest ich przynajmniej dwóch, możemy mówić o partnerstwie szczególnym, bo spełniającym określone warunki, związki partnerów. Aby części naprawdę tworzyły całość, muszą do siebie pasować, być „jakieś”. W partnerstwie, które opiera się na uczestnictwie we wspólnym działaniu, cechy partnerów będą dotyczyć tego, co robią (i czego nie robią), podejmując coś razem (Mendel 2000: 6–7).

Omawiany przykład dotyczy aneksu kuchenneo-wypoczynkowego, który zlokalizowany jest w odrębnym miejscu całego budynku, poza pomieszczeniami tzw. grupowymi. Aneks składa się z dwóch pomieszczeń, przestrzennych i jasnych. Jedno z nich, o charakterze wypoczynkowym i rekreacyjnym, jest przejściowe i prowadzi do drugiego, w którym poza wyposażeniem standardowym w sprzęty i akcesoria kuchenne, małe i duże AGD, znajduje się stół wraz z krzesłami. W części wypoczynkowej jest również stół, ale zdecydowanie większy, złożony z kilku modułów, dających różne możliwości jego ustawienia, w zależności od prowadzonych tam zajęć oraz telewizor i sprzęt multimedialny. Wygodne krzesła uzupełniają całość. Opisane pomieszczenia mogą być wykorzystywane zarówno osobno, jak i wspólnie, jako całość. Daje to szanse aktywizacji i zaangażowania w działanie całej grupy, odpowiedni podział zadań, dostosowanych do możliwości podopiecznych, sprzyja skuteczności w ich realizacji, a tym samym buduje poczucie własnej skuteczności u wykonujących je osób. Wychowawca ma sposobność obserwacji oraz kontaktu z grupą, widzi i słyszy jak poszczególni wychowankowie komunikują się ze sobą, może reagować na bieżąco i modelować zachowania swoich podopiecznych, wykorzystując metody wpływu osobistego. Miejsce to ma odmienny charakter od miejsc opisanych już tu w przykładach. Z uwagi na to, że jest ono dostępne dla wszystkich mieszkańców ośrodka, wychowankowie nie mogą nadać mu indywidualnego charakteru, a korzystając z niego muszą brać pod uwagę potrzeby i plany innych osób. Miejsce to kształtuje zatem nie tylko współpracę między wychowankami z tej samej grupy, nie tylko wspiera integrację wewnątrzgrupową, ale także inicjuje koordynację działań i budowanie porozumienia w całej społeczności ośrodka.

Podsumowanie

Przedstawione w prezentowanym artykule przykłady zwracają uwagę na tworzącą się w wyniku pracy wychowawczej więź między podopiecznymi a kadrami pedagogicznymi. Pokazują także jej kluczowe znaczenie w procesie zmiany czy też bardziej przemiany tożsamości dewiacyjnej w alternatywną, sprzyjającą adaptacji społecznej nieletnich oraz realizacji ich potrzeb w oparciu o obowiązujące normy i zasady. Te konkretne rozwiązania potwierdzają przede wszystkim znaczenie i rolę miejsca w procesie resocjalizacji. Miejsce, szerzej ujmując przestrzeń w instytucji resocjalizacyjnej, łączy pozostałe, równie istotne elementy tego procesu, tak, aby pozytywnie wpływać na skuteczność prowadzonych w niej działań. Efektywność procesu resocjalizacji jest to aktualnie zagadnienie często poruszane i niezmiernie ważne. Dlatego też systematycznie poszukuje się czynników, które pozostają z nią w związku. Podstawową miarą efektywności podejmowanych oddziaływań resocjalizacyjnych jest wyeliminowanie zachowań naruszających normy społeczne. W systemie wymiaru sprawiedliwości mierzy się to na podstawie ponownego skazania lub jego braku, co w przypadku nieletnich nie powinno być zasadniczym kryterium.

Robert Opora uważa, że o skuteczności oddziaływań resocjalizacyjnych decyduje także umiejętność zarządzania procesem resocjalizacji wychowanka. Zarządzanie procesem resocjalizacji indywidualnego przypadku zazwyczaj rozumie się jako kierowanie i wspieranie w zakresie realizowanego przez podopiecznego programu resocjalizacyjnego. Wymaga to podejmowania takich czynności m.in. jak: diagnozowanie, planowanie, motywowanie (Opora 2015: 148). Zarówno sam program resocjalizacyjny, jak i poszczególne działania tworzące proces wychowawczy realizowane są w konkretnych miejscach, które jeżeli zostaną przygotowane zgodnie z zasadniczymi celami oraz priorytetami tej właśnie działalności wychowawczej, stają się dopełnieniem procesu zmiany nieletnich. Co więcej, mogą one inicjować, aktywizować określone działania, miejsca te stają się „kapitałem” niezbędnym do realizacji kolejnych zadań.

Bibliografia

- Glynn M. 2016. *Towards an intersectional model of desistance for black offenders*, Safer Communities, Vol. 15, Issue: 1, s. 24–32, <https://doi.org/10.1108/SC-05-2015-0016>.
- Kalinowski M. 2007. *Struktura procesu resocjalizacji*, [w:] *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 234–237.

- Konopczyński M. 2007. *Twórcza resocjalizacja. Kształtowanie nowych tożsamości*, [w:] *Resocjalizacja*, t. 1, red. B. Urban, J.M. Stanik, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 278–306.
- Konopczyński M. 2014. *Pedagogika resocjalizacyjna. W stronę działań kreujących*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Mendel M. 2000. *Partnerstwo rodziny, szkoły, gminy*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Mendel M. 2006. *Pedagogika miejsca i animacja na miejsce wrażliwa*, [w:] *Pedagogika miejsca*, red. M. Mendel, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław, s. 21–37.
- Męczkowska A. 2006. *Locus educandi. Wokół problematyki miejsca w refleksji pedagogicznej*, [w:] *Pedagogika miejsca*, red. M. Mendel, Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP, Wrocław, s. 38–54.
- Opora R. 2009. *Ewolucja niedostosowania społecznego jako rezultat zmian w zakresie odporności psychicznej i zniekształceń poznawczych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Opora R. 2010. *Resocjalizacja, wychowanie i psychokorekcja nieletnich niedostosowanych społecznie*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Opora R. 2015. *Efektywność oddziaływań resocjalizacyjnych*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.
- Tuan Y.F. 1987. *Przestrzeń i miejsce*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.